

Н.В. Журавська

“ШУКАЮ ТІНЬ ЖІНКИ, ЩО ТІНІ НЕ МАЄ” – ІНТИМНА ЛІРИКА СЕЙФА АР-РАХБІ

Постать жінки є чи не найдискусійнішим питанням у сучасній арабській літературі. До цієї проблеми вже традиційно звертаються західні дослідники, а їхній інтерес до питання «підігрівається» соціально-політичними процесами в арабськомовному регіоні та історично сформованими стереотипами щодо становища жінки в мусульманському суспільстві. Згадаймо проблема протягом останніх десятиліть стала чи не найпопулярнішою в новітній арабській літературі. Отже, питання ролі жінки в арабському суспільстві часто стає каменем спотикання в діалозі між арабськими митцями та офіційною владою.

Одразу зазначимо, що наша розвідка не переходить межі арабістичних студій та оминатиме питання, що стали об'єктом політичних та релігійних спекуляцій, тим більше що у творах Сейфа Ар-Рахбі, про які йтиметься далі, проблема «жінка vs іслам» висвітлюється імпліцитно.

Пропоноване дослідження є продовженням нашої статті “Чоловік із Руб-аль-Халі”. Творчий портрет сучасного оманського поета Сейфа Ар-Рахбі, що є першим в Україні оглядом творчості поета. Саме цим зумовлена її актуальність, адже на сьогодні українська арабістика лише розпочинає дослідження літератури країн Перської затоки.

Актуальність цієї роботи зумовлена також поглибленням літературознавчих студій творчості авторів із країн Перської затоки.

Новизна дослідження полягає в тому, що воно є першим в Україні висвітленням пропонованої теми та продовженням вивчення творчого доробку Сейфа Ар-Рахбі загалом, що було започатковане у нашій попередній статті. Окрім того, дослідження спирається на наші власні переклади окремих творів Сейфа Ар-Рахбі українською мовою, що можуть бути використані для ознайомлення з новою арабською поезією в академічному середовищі та для широкого кола читачів.

Мета нашої роботи: проаналізувати один із ключових концептів поезії Сейфа Ар-Рахбі – постать жінки – на матеріалі творів поета, які ми переклали українською мовою з оригіналу.

У поезії Сейфа Ар-Рахбі жінка з'являється в іпостасі, нетрадиційній для класичної арабської лірики. У творах класичної арабської поезії жінка є здебільшого пасивним об'єктом. Закоханого співця цікавить передусім її врода, значно рідше – внутрішній світ. Поза тим, жінка часто є засобом самоствердження поета – він може похизуватися тим, що здобув прихильність багатьох красунь. Загалом, нічого дивного немає в тому, що арабські поети звеличували передусім зовнішню красу жінки. Пізнати її як особистість просто не було можливості – чоловік (поет) часто не міг навіть порозмовляти з нею, що було зумовлено традиціями тогочасного суспільства.

У творчості Сейфа Ар-Рахбі постать жінки надзвичайно різнопланова. Для нього жінка – це мати, кохана, друг із далекого дитинства, натхнення, втрачене щастя і власне поезія:

«У своєму скромному житті я всім завдячую жінці, і не лише тому, що вона мене народила, – так відбувається з усіма вищими тваринами, – а тому, що вона завжди була джерелом мого натхнення, провідною зіркою на темних шляхах у мандрах ночей, міцною опорою мого життя – фізичною та духовною.

Можна сказати, що всі епізоди мого життя ознаменовані присутністю жінки. Жінка – це поезія і саме життя».

في سياق حياتي المتواضعة، أدين بكل شيء للمرأة،
ليس بمعنى أنها انجبتني، فهذه مسألة يشترك فيها النوع
البشري، وجميع الكائنات العظيمة والحقيرة، بمعنى أنها كانت
دائماً ملهمتي، ونجمة اتجاهاتي المدلهمة، في ليل المتاهة
والرحيل، وكانت ساعد حياتي القوية مادياً ومعنوياً
يمكنني أن الملم شظايا حياتي... وشتاتها في الأماكن
المختلفة، بعلامات المرأة وحضورها وعشرتها.

المرأة كائن الشعر... وكائن الحياة
[الرحبي 1999, 214]

Сейф Ар-Рахбі засуджує приземлене трактування жіночої статі, притаманне консервативним суспільствам, у тому числі рідному Оману. Ар-Рахбі має на це підстави, оскільки походить саме з такого середовища та відчув на собі всі його вади. Вперше поет зіткнувся із приниженням жінки у власній родині, але в її межах це сприймалося усіма як належне. У цьому полягає найцікавіший аспект регіонально-історичного виміру творчості поета. Ліберальні погляди на роль жінки стали однією із причин сприймати його як «дисидента», хоч і шанованого як непересічного громадського діяча. Якби не прогресивні переконання, Ар-Рахбі мав би усі шанси стати офіційним «ідолом» культурного життя Оману.

У поезії Сейфа Ар-Рахбі є місце також для речей відвертіших. Проте їхня художня цінність не поступається іншим тематичним колам творчості поета. Слід також сказати, що саме на їхньому ґрунті зображення в літературі більш «тілесних» взаємин найкраще виявляється ставлення до жінки у суспільстві. Саме на це звертає увагу поет.

Цікавим аспектом інтимної лірики Ар-Рахбі є її тісний зв'язок з арабською символікою – релігійною та народною. Наприклад, це можуть бути мотиви доісламської поезії:

І розтанув лід у темряві
І раптом змовкла музика
Кінь мчав назустріч принцесі
Що марила про ніч тваринної втіхи.

انهمر الثلج في الظلمة
وانهمرت موسيقى
وكان حصان يجري لاستقبال الأميرة
المفتونة بالليل البهيمي للحيوان
[الرحبي 2000, 27]

Релігійна символіка нав'язана не лише ісламом, а й концептами інших релігій та філософських течій:

Смакую перший ковток чаю.
Його аромат плине у повітрі,
немов легка хмаринка.
Вдивляюсь у чистий обрій,
де ще не з'явилися птахи.
Намагаюсь написати про жінку,
що пробігла однією з сусідніх вулиць.
Намагаюсь сказати щось на зразок:
Її тіло спустилось з дев'ятого неба.
Легке, повітряне,

Мов сама пристрасть,
Що освітлює самотню ніч
Та її останні пригоди.
Тіло іде собі, забираючи з собою
таємницю своєї краси,
І залишає нас дивуватися,
Овіває нас буйними вітрами...

أرتشف جرعة الشاي الأولى
بخارها ما زال يحلق كغيمة حميمة
أنظر إلى الأفق الخالي من المارة والطيور
أحاول الكتابة عن امرأة قضت في الشوارع المجاورة
أحاول القول مثلا
الجسد ينزل من الدور التاسع
خفيفاً مرحاً كأنه في نزهة غرام
مضيئاً وحشة الليل
بمغامرته الأخيرة
الجسد يذهب مع أسرار جماله
ويتركنا في الحيرة
...تعصف بنا رياح هوجاء
[الرحبي 2004, 156]

У цитованому висловлюванні простежується вплив давніх уявлень про те, що небо складається з дев'яти рівнів. У цьому контексті порівняння з небесною істотою підкреслює чистоту і витонченість жінки, якої воно стосується. Почуття, що вона викликає, також чисті – на противагу релігійним доктринам, які називають стосунки чоловіка й жінки гріховними загалом.

Варто звернути увагу, що Сейф Ар-Рахбі не оспівує зовнішню красу протилежної статі. У його віршах практично відсутні портретні замальовки жінок. Він акцентує увагу на окремих «складових»: голос, очі, емоції, порухи душі, легкі та витончені.

Твоє обличчя сповнене сну і нудьги
Від цього світу.
Твоє обличчя напружене, мов пташка,
Спіймана над озером,
відвертаю погляд від нього
До безодні мого кохання і бачу
В лісистій глибині твоїх очей
Все моє життя
І плачу.

إلى شمس
وجهك المليء بالنعاس والضجر
من هذا العالم
وجهك الذي يشبه توتر طائر
مأخوذ فوق بحيرة أطل منها
على هاوية حبي. فأرى
في عمق الغابة عينيك تضئان
سني حياتي
فأبكي
[الرحبي 2000, 10]

Не йдеться про досконалість жіночого силуету та «еталон» його краси – поет акцентує увагу на враженні, яке воно справляє, а не на його формі.

Сучасний темп життя і технічна революція внесли свої корективи до символіки любові й розлуки. Тепер голос близької людини, який займає особливе місце у ліриці Ар-Рахбі, можна почути, навіть перебуваючи на іншому кінці світу.

Твій голос по телефону спокійний
та сумний

Розкриває переді мною береги спогадів,
Береги, де не ступала нічия нога,
Куди здійснюють паломництво

птахи та закохані

В пошуках вічності, яка не існує.

صوتك عبر التلفون هادنا و حزينا
يفتح لي شواطئ و ذكريات
شواطئ لم تطأها قدم الغزاة بعد
تحج إليها الطيور والعشاق
بحثا عن أبدية مستحيلة
[الرحبي 2007, 24]

Сейф Ар-Рахбі наділяє голос коханої жінки найкращими рисами прекрасної статі загалом: він заспокоює, втішає, пробуджує надії. Його сила – своєрідна магія для поета. Він порівнює його з легким бризом, ніжним подихом вітру від розмаху пташиних крил, що заспокоює розбурхані почуття.

О, якби твій голос, лише твій голос
Подихом легкого вітерцю відніс
мене вдалечінь...

Вітерець зачарованого озера,
В якому я потонув безповоротно,
Тріпотіння стомлених крил
Поблизу берега заспокоює шторм

моїх почуттів.

أه لو صوتك صوتك فقط
خفقة نسيمة تصلني عبر المسافة
نسيم البحيرة المسحورة
التي غرقت فيها أخيرا
خفقة الجناح المتعب
لهدأت عواصفي قرب الضفاف
[الرحبي 1999, 13]

Поет ототожнює кохану жінку із птахом (голубкою). У багатьох народів голуб є символом миру, доброї звістки (як в оповіді про ковчег Ноя), світла й ніжності.

У своїй величі... світлій,
мов ранковий трояндовий сад,
Як голуб Ноя, ти була ще красивіша,
ніж раніше.

في عظامك المبعثرة على فسيح القبر
مضينة كبستان ورد في الصباح
كنوح يمام
[الرحبي 2004, 156]

Для поета голубка – символ досконалості, вірності, дружби. Жінка для нього – дороговказ у житті.

Ти не припускаєшся помилок,
моя голубко,

Твій силует – надійний путівник
для корабля, що блукає хвилями океану.
لم تقترفي أي خطيئة أيتها الحمام
عدا كونك الدليل الصادق
لسيد السفينة التائهة في عباب المحيط
[الرحبي 2007, 37]

У багатьох культурах голуба ототожнювали з домівкою. Сейф Ар-Рахбі багато часу проводить у дорозі. Тому в цьому контексті образ голубки поєднує кохану жінку та рідний дім, що є для поета джерелом стабільності й затишку. Саме з нього він черпає сили.

Повертаюсь до тебе, моя голубко,
На підвіконня
Повертаюсь до тебе після численних
подорожей,

Коли нова сходишка мого життя
оповита туманом...
أعود إليك أيتها اليمامة
على حافة النافذة
أعود إليك من أسفار الكثيرة
...وبداية أخرى أكثر غموضا
[الرحبي 2007, 37]

Сейф Ар-Рахбі висловлює передусім ніжне і вдячне ставлення до жінки. В еротичних мотивах його поезії відсутня зневага чи мінімалізація ролі жінки, навпаки, місію жінки, визначену природою, поет цінує надзвичайно високо:

«Чоловік, якому притаманна певна чуттєвість, не може уявити, як можна занути, поки душа не згорить від одного погляду на жінку».

لا يتصور شخص ذو حساسة معينة أنه يستطيع
...النوم, ولم تخترق روجه نظرة لامرأة
[الرحبي 1999, 214]

«Жінка – істота поетична і тілесна. Незважаючи на те, що у деяких ситуаціях вона поводить себе нерозумно... Але чоловік... якщо вже він нікчемний та дурний, тоді бідолашна земля здригнеться від його невігластва та огиди».

المرأة حضور شاعري وجسد... حتى حين تكون
غبية في أشياء كثيرة, أما الرجل... فحين يكون بليدا

وغيباً، فستميد الأرض من ثقله وقرفه

[الرحبي 1999, 214]

Цитовані рядки можна інтерпретувати таким чином: соціальне становище жінки є нижчим, тому її помилки не справляють відчутного впливу на загальний стан речей. Та якщо помилки припускається чоловік, якому належить реальна влада, то наслідки можуть бути катастрофічними. Іншими словами, якщо чоловік претендує на виняткове право здійснювати владу, то повинен нести відповідальність за свої вчинки та діяти бездоганно. Загалом Ар-Рахбі часто натякає, що чоловіча гегемонія є однією із причин «застою» в арабському суспільстві. Тут вимальовується таке запитання: чи можна вважати Сейфа Ар-Рахбі свого роду «феміністом»? Тоді слід було б з'ясувати: чи є самі лише жінки творцями і поборниками фемінізму та яку роль у розвитку цього руху відіграли чоловіки? На глобальному рівні ці питання лишаються нерозв'язаними і викликають непримиренні протиріччя. Якщо ж говорити про постать Сейфа Ар-Рахбі, то його справді можна вважати «феміністом», хоча він не висуває політичних гасел боротьби за гендерну рівність. Якщо розцінювати фемінізм як протест проти дискримінації жінок і повагу до ролі жінки в суспільстві та родині, то Сейфа Ар-Рахбі, безперечно, можна вважати своєрідним феміністом. Свої ідеї він висловлює в поезії та публіцистиці (Сейф Ар-Рахбі є головним редактором літературознавчого журналу «Нізуа»). Наприклад, у нарисі «Про любов до жінки» («في حب المرأة») він пише так:

«Коли вона далеко, диктат її беззаперечний, а тим більше коли вона тут... Навіть наймужніші не намагаються заперечити цей факт.

Ми вічно співатимемо серенади під її вікном».

مثل هذه المناخات، ويرفض الزوال
استبدادها مطلق في الغياب، أكثر منه في الحضور...
فلا تحاول الكبرياء الرجولي الفارغ نكران ذلك
نحن الأسرى الأبديين لشباكها العذبة

[الرحبي 1999, 214]

Ліриці поета властивий також мотив ностальгії за далеким дитинством. Він стверджує, що в дорослому житті межа між дружбою та коханням є надто хиткою. З відходом дитинства закінчилася дружба з жінкою, що тепер втрачена для поета назавжди:

Ось я, о жінко,
В країні, де колись були і ми.
Відтоді минули роки і примари.
Шукаю твою адресу
В блокноті, залитому кавою й вином.
Кав'ярня на старому вокзалі,
яку огортає дим,
Так, що безжально переплутались
шляхи на південь і на північ.
І свистять потяги в моїй уяві,
що спить, мов вовк,
Між людьми, що гострять на мене кігті.
Читаю це в їх очах...

ها أنا أيتها المرأة
في البلاد التي كنا فيها
قبل أطياف وسنوات
أفتش عن عنوانك
في جروف الأسماء التواريخ
بالمفكرة المليئة بالقهوة والنيبيذ
ومقهى المحطة القديمة التي يعلوها الدخان
حيث تتقاطع طرق الشمال والجنوب بكر اهية
والقطارات تسرخ في خيال النائم كالذئب
بين أناس غبونهم تجيش مخالبا ضدي
[الرحبي 1993, 57]

Доросле життя дало поетові нову поживу для спогадів: туга за померлими і втраченими друзями, коли лишаються тільки «Час, відстань і вщент розбиті мрії, – вони завжди з нами».

دائما هناك الزمان والمسافة... والأحلام المحطمة
[الرحبي 1999, 214]

Цей мотив є традиційним для арабської поезії. У віршах Ар-Рахбі тісно переплітаються спогади про померлих друзів і рідну оманську природу:

Чи маю чекати тут, на цьому ж місці,
Аж поки сонце не спуститься

з моєї голови,

Щоб піднятися над горами й пагорбами,
Якими ходили й ми в тому

далекому дитинстві...

هل أنتظر هنا في المكان نفسه

حتى تبرز شمس من رسي

تتسلق جبلا و هضابا

...عبرنا ذات طفولة بعيدة

[الرحبي 1993, 57]

Найтепліші спогади Ар-Рахбі нерозривно пов'язані у нього із країною його дитинства – і те, й інше так само далеко від людного міста, куди доля завела поета.

«Такими вечорами, коли на узбережжі Хиль, що широко простягло свій піщано-морський красвид, збентеженому погляду нема на чому затриматись... з'являється

гора Аль-Фахль, чий дух стукає у двері фантазії... з нашого далекого дитинства.

Аж раптом із глибини цього вечора виринає жінка, на чолі каравану, що схилився від болю під тягарем. Вона – наче таємниця, що долає розлуку. У такій атмосфері зникає саме зникнення».

في المساءات وضمن تجوالي الاعتيادي على شاطئ البحر, هذا التجوال المليء بالهواجس... و رسم الملاح المشوشة للريجات المستحيلة... ربما وللاسفار والذكريات
في هذه المساءات, التي غالبا ما تكون في شاطئ «الحيل» الذي المضطرب... بجبل «الفحل» الضارب بخيال من أشباحه, في طفولتنا البعيدة
تنبثق المرأة من عمق هذا المساء, متقدمة هذا الموكب المثقل بأمله, كأنها السر الذي يرفض الابتعاد...
في مثل هذه المناخات, و يرفض الزوال
[الرحبي 1999, 214]

Образи піску, моря, скель, лісів виступають здебільшого як периферійні концепти, «тло» для висвітлення інших емоцій. Хоча якщо говорити, наприклад, про пустелю, то вона є беззаперечним «фаворитом» поета і часто персоніфікується в образі жінки:

Все моє життя,
Що я провів його між коридорами
та предками
Зраз розвівається на плечах пустелі...

كل هذا العمر الذي
حوسنته من ذهاب الأجداد
يفيض الآن على كتف الصحراء
[الرحبي 1986, 62]

Поет не може збагнути природу жінки в цілому – для нього вона така ж таємнича, як навколишній світ: бачимо її прояви, але не можемо пізнати суті. Тут не йдеться про загадкову незнайомку (характерно, що цей образ у ліриці поета представлений епізодично). З тексту випливає, що, попри тривалі стосунки з коханою жінкою, до кінця розгадати її особистість йому не вдалося.

Час, коли я вперше тебе побачив,
Давно вже минув, сховався за пагорбами.
Твоя краса була очевидною,
Та лишалась прихованою
Твоя темна сторона,
Що народжена із мрій
І так боїться вічності.

حين رأيتك لأول مرة
في الزمان الذي أضحي بعيداً
ومتوارياً خلف الأكمات
كنت المرأة الجميلة الواضحة
لكن ما لم يكن واضحاً

ذلك الجانب الغائم
المولود من رحم الرويا
والموصول برعب الأبدية
[الرحبي 2007, 68]

Водночас ліриці Сейфа Ар-Рахбі властивий момент нарікання на жорстоку дійсність, «помилки богів», єдиний порятуюнок від яких – внутрішній світ обох. Слово «богів» (الآلهة) у множині не свідчить про політеїстичні переконання поета. Вжите у переносному значенні, воно, можливо, є вказівкою на зв'язок із доісламською поезією.

Коли сиджу перед тобою,
Скидаю покривало історії
та людських гріхів,
Помилку богів у народженні та смерті.

حين اجلس إليك
أخلع معطف التاريخ
وزر البشرية
أخطاء الآلهة في الولادة و الموت
[الرحبي 2007, 12]

У творчості поета концепція кохання – це подолання відстані: дистанції між людьми та країнами. Історичне тло не могло не позначитися на творчості Ар-Рахбі як арабського поета:

Здавалось, погляд ось-ось зледеніє
у мовчазній порожнечі,
Аж раптом ти промовила:
«Як же давно ми не бачились».
Минули цілі покоління й війни,
Минули вантажівки в ніч нашої розлуки,
Над нашими головами вже
не каркають ворони,
Вони зникли вранці
Цього безжального серпневого дня.

كادت النظرة أن تتجمد
في فضاءها الساكن
وهي تقول
”مر زمان بعيد لم نلتق“
مرت أجيال وحروب
مرت شاحنات في ليل حالك
مرت صيحة الغراب على رؤوسنا ضحى
ذلك اليوم القاسي من شهر آب
[الرحبي 1999, 10]

Історія, природа Оману та авторське ставлення до них утворюють своєрідний трикутник, між вершинами якого міститься творчий доробок поета. Ці три аспекти так чи інакше виступають разом мало не в кожному вірші Ар-Рахбі. У цьому ж ключі висвітлюється постать жінки, що займає чільне місце у творчості Сейфа Ар-Рахбі.

ЛІТЕРАТУРА

1. الرحبي , سيف. رجل من ربيع الخالي. بيروت , 1993 .
2. الرحبي , سيف. رأس المسافر. دار البيضاء. 1988 .
3. الرحبي , سيف. حوار الأمكنة والوجوه. مسقط , 1999 .
4. الرحبي , سيف. نشيد الأعمى. بيروت , 2008 .
5. الرحبي , سيف. قطارات بولاق الذكور. كولونیا , 2007 .
6. الرحبي , سيف. سألقي التحية على قراصنة ينتظرون الإعصار. بيروت , 2007 .
7. الرحبي , سيف. مقبرة السلالة. كولونیا , 2003 .
8. الرحبي , سيف. الصيد فب الظلام. كولونیا , 2004 .
9. الرحبي , سيف. الجندي الذي رأى الطائر في نومه. كولونیا , 1999 .
10. الرحبي , سيف. نورسة الجنون. دمشق , 1981 .
11. الرحبي , سيف. الجبال الأخضر. دمشق , 1981 .
12. الرحبي , سيف. الأجراس القاطيعة. باريس , 1984 .
13. الرحبي , سيف. ذاكرة الشتات. بيروت , 1991 .
14. الرحبي , سيف. منازل الخطوة الأولى. مسقط , 1993 .
15. الرحبي , سيف. مدينة واحدة لا تكفي. رأس المسافر. الجزائر , 1986 .
16. الرحبي , سيف. قوس فزح الصحراء. كولونیا , 2003 .
17. الرحبي , سيف. أرق الصحراء. بيروت , 1996 .
18. الرحبي , سيف. يد في آخر العالم. دمشق , 1998 .
19. الرحبي , سيف. معجم الجحيم. القاهرة , 1996 .
20. الرحبي , سيف. جبال شعر. بيروت , 1996 .
21. بوهية إبراهيم. ديوان «رأس المسافر» لسيف الرحبي دراسة في عتية العنوان. 1999 .
22. حسام الدين محمد. حوار مع سيف الرحبي. لندن , 2008 .
23. حسام الدين محمد. الشاعر العماني سيف الرحبي عن سيرة الطفولة والشعر. لندن , 2008 .
24. العجمي , فهد سالم. ترجمة سيف الرحبي الشعرية عبر ديوانه «رأس المسافر». الرباط , 1991 .
25. مجلة «نزوى» رقم 53. مسقط , 2008 .
26. الحجري , حميد عامر. الصورة في شعر سيف الرحبي. مسقط , 2007 .
27. alrahbi.info/pages